

1364

թեմամբ ապրիլը չուտ կը սեպտ, այն լազարի թեման կը նշու-
մանի որ ծովու վրայ հովիտ միայն կ'ապաստէ իր փրկու-
թիւնը.....:

Նոյնպէս անցնալ տարի, երբ Վհաստան օտքի ելաւ
իր ազգութիւնը պաշտպանելու համար եւ երբ բոլոր
Եւրոպայի կը թեմաւորուէր եւ չէր գիտար ինչ կերպով վար-
ուիլ որ պատկարացին առաջը առնուի, Չերքէշները
այնպիսի անխելամուծիւն մ'ըրին որ հիմա գիտենք կը
տանի ապտոր, որ լսուի է կարուստ: Եթէ Չերքէշները
սեղեկութիւն ունենային Եւրոպայի մէջ եղածներուն,
եթէ լաւ մը քննէին դեպքերը, ժի՞ն հասկարա՞մ միտքով
իրենց շահը ընտելին եւ գործին եկած ուստ ապաստա-
ւելներու դրացին տկոտն չը կտիւնին, մի՞թէ օտքի
գնելնին, ապտամարի դրացն շարին կը տարածէին ան-
ղատե՞հ ժամանակ եւ յաղթութիւն կ'երթային Ռուսիա-
յին մէջ թեւ բռնուած տեսնելով Վհաստանի մէջ: Եր-
բէք, լազար պարսկի Չերքէշները քանի մը բախտամու
մարդկայաւ ըսածին հաստացին եւ համարուելով թէ ընդ-
հանուր պատերազմ մը ծագելու վրայ է Եւրոպայի մէջ,
սխտան իրենց ճիւղումին ղէնքերը լցնելու ու ժայռերուն
ապաւելելով: Որքան առեւ տեսնել իրենց երազը: Հաղթ-
ութիւն կ'երթու. ամիս: Ուր են այն կարծածած աղատա-
ւելները որոնք բիւր խոտումներ կ'ընէին: Աստուած
զիտէ Եւրոպայի որ խորը եւ ինչ գիւր վիճակի մէջ:
Ինչ կ'սկսն այն ժայռերը զորոնք անհպելի բերդերու
տեղ ղինելով կը խորխորային: Գուցէ ախ մը փոշի օր քա-
նի մը կարծենկուտ դիտել կը ծածկէ.....:

Այս ողբալի հետեւութիւնը անխուսելի էր մեծ տե-
րութիւններու արդի բանակին ռազմավարներ ճանչցո-
ղին համար: Երբ թշուառութիւն մը քանի մը հալար մեթրը
հետուին կը փէլ, կը փլուէ եւ երբ կուտելու արհեստը ու-
րիշ դրութեամբ կը կատարուի, ո՞չ լուս եւ ո՞չ պատուար
կրնան դիմանալ ինչ առեւ իրենց պաշտպանները կը-
թու թիւին չ'ունին, արհեստէ զուրկ են եւ վերը յեռուած
աղաքավարին անուրը անգամ չ'են լսած: Կը կրկնենք
ստիկ քաղութիւնը նահատակներ պատրաստելն ուրիշ
արդիւնք չ'ունի:

Ազգի մը անկումը միշտ տրամալի բան է, եւ մարդ,
որչաւի առաջընէն զուշակած ըլլալ զայն, չը կրնար ան-
զգայ սիրտով անոր ձայնը լսել: Երկու հարիւր հազար
հոգի, որոնք հիմա օտար շուններու սէս հայրենի տու-
ների կը վառուտին, մեծ ցեղ մը կը կազմեն եւ մարդ-
կութեան ամենէն ղեկանի սերունդը կը սեպուին: Դրոնք

քի տարեկանութիւնը, կէս բարբարոտութիւնը եւ ուրիշ
պակասութիւնները անեղեկութիւն կ'ըլլան այն ստիպելի
վիշակութեւն եւ թշուառութեան առջեւ, որոնք իրենց
կ'ապաստեն միակ հոգի վրայ եւ անմասն երկինքի
ներքեւ:

Ախոս, լուստար ազգի գանձ կը վառան հին աղ-
գերու բեկարը ամբիօքելու եւ թանգարաններու մէջ
սրահելու համար. անոց փոշին մաղել տեղափոխելը
մաքրել' եւ քարերը սրբել կը տան որ պատմութեան
ճակելը լցուին, որ հին եւ արդի ժամանակներու մէջ
եղած վիշէնքնայն, եւ աղղու թեման կենդանի բեկորնե-
րու համար լսուի մը չ'են ընել եւ դանոնք կորստե՞ն
աղաքելու միտքով ամենէն փոքր նպաստ մը շնորհելու
կը անտան: Կրկին ամիս. մի՞թէ կ'ապաստեն որ մե-
նին եւ հող գառնան, որպէս զի անոց անկենդան բեկո-
րը ամբիօքելու փառք ունենան:

0. ՅՐԱՅԻ

ՆԱԲՈՒՆՈՒ Գ ԵՒ ՂԱՅԻԹԱՅԻ ՄԵՐ

Հայազգի ուղևորի մ'առէ եւ խնդրանքան Յիւժ
անուն օրապիւր կը կարգայինք: Դարդի վերաբերուած
լուրերը հասկընալու համար: Այս ուղևորը Ֆրանսե-
րէն չը գիտատու' կ'աղբերէ որ լուրերը բերնով թարգ-
մանենք եւ մեկնենք իրեն: Երբ այն կէտին հասանք որ
Պրիւքսէլի դարպիւրը կ'իմացնէր թէ Վեհափառ հար-
լեան կայսրը Պարսի Եմիլ տը Ժիրարտէնի հետ տե-
նուեր եւ երկարօրէն խորհէր է քաղաքական ժոնք
խնդիրներու վրայ, մեր ուղևորը զարմանքով մը հար-
ցուց. — Ո՞վ է այս Պարսի Եմիլ տը Ժիրարտէնը:

— Ղաղբարտի մը, ըսի ժայռելով եւ օրապիւր քարէ
սեղանի մը վրայ դրի մեղմիկ:

— Ղաղբարտի մը, կրկնեց անիկա իր զորմանքին
կասկածի զոյն մը տուով:

Մէկէն հասկըցայ թէ իր կասկածը կը ծագէր այն
համեմատութիւնէ որ կ'ընէր Պարսի կամ Նիդիլի հայ դա-
ղբարտիներէ հետ, անոր համար վրայ բերելի կրկնելով
ուժգին

— Այո, դաղբարտի մը:

— Պարսի Եմիլ տը Ժիրարտէնը մեծ մարդ մ'է ու-
րեմն:

— Ո՞չ մեծ եւ ո՞չ պղտի, հայապատգանդի տէր' մարդ
մը, որ ինչու անուն օրապիւր կը շարադրէ երկար տա-
րիներէ ի վեր:

— Չ'էր գիտար որ հարին Վեհափառութիւնը դաղ-
բարտիներու հետ յարաբերութիւն ունի:

— Ո՞չ միայն յարաբերութիւն ունի եւ յարեկանու-

թիւն: Կորին Աւհապատութիւնը պատիւ կը սեպէ տա-
ղանդը յարգել, վասն զի համարիտ աղետութիւնը տա-
ղանդի վրայ է եւ ոչ անունի:

— Սաղմոն...

— Մի՛ դպիմ ակդիք, կ'աղաչեմ, երբ այսպիսի կար-
ծիք մը կը լսեք իմ կողմէ: Ինչ է անդուտութիւն եթէ ոչ
վեհ գործ մը որ անունի մը վրայ կը ծաւալի, եւ որ սե-
րունայի սերունդը կը պահուի ընտանիքի մը մէջ: Այս
վեհ գործը կրնայ կատարուիլ պատերազմի գաղտնի մը
վրայ արեւն թափելով կամենող ատեն ժողովուրդի մը
բարօրութեան նուիրուելով դիտելին:

Ինչ որ արեւութիւնը եւ նուիրումը կը տան, ինչն
տաղանդը չը պիտի չնորմէ: Թիւթի միաբնակչութիւնը
արեւնի աղետութիւնէ վերացոյն չը սեպուի: Թիւթի
կայ անդուտութիւն ուր կը պահուի ստաբիլութիւն (1):
Եւ ո՞ր արդեօք, մեր օրերը, տաղանդը աւելի ուժով եւ
ուժով կը յայտնուի եթէ ոչ հրապարակի թերթերու
մէջ որոնք պատերազմի գաղտնի ոչ նուազ վրդովալի եւ
'տանգոսի տապալի' են մարդկային շահերու հա-
մար: Այս՝ տաղանդը բնութիւնէ չնորմուած աղետու-
թիւն մ'է եւ ժողովուրդը կը հարկադրուի զայն ճանչնալ
եթէ կ'ուզէ լուսնորսուի եւ աղքատ մէջ վառք գտնել:

— Ո՛հ, բարեկամ, սպցվա մի՛ յուրեք ըստ այն
ատեն հայագի ուղեւորը երեսն նայելով եւ դրաով
ներքին համոզումի մը ձայնը:

— Կը յուրեք, կը արտաբերուի վասն զի հերիք եղաւ
աղաչող ազգայիններու նորհամարհութիւնը որով հայ
միտքը կը բամազուի՝ նաեւ եւրոպայի կողմերը: Երբ
կը տեսնեմ կամ մէջ տակ ընտաղ ձեռք մը կամ
թիւրքի մը ոտները լողո բերան մը որ նախատելէ չը
գաղթիք ճշմարտութիւնը բնառող միտքը, անկարելի է
որ ես ապկարմեմ մեւ արհամարհութիւն մը 'չգտնի' որ
վրայ եւ երես գարցնելով չը խուսիմ, շատ հեռու՝ որ-
պէս զի աւելի մտա գտնուիմ Աստուծոյ սպիւնքն այն
հ միտքին ուրիշ բնութիւնը դպութիւն կ'առնու. եւ
մարդս կ'անգի՝ երկրի երեքը:

Բարեմիտ ուղեւորը, այս խօսքի վրայ, սխառ ֆիգը
չտիւն, ձակաոր օրերը եւ զլուխ կ'ախել՝ անչաշտ Բա-
րդի մէջ լսածը Պոսի մէջ լսածներու հետ բաղդա-
տելով:

— Շատ ատեն չը կայ որ Բարդի եմ, ըստ անկապ
քանի մը լուր մտածելէն ետքը, սակայն բոլոր լսածէն
եւ տեսածէն լուս կը հասկնամ որ մենք ինքաւ եւս մնա-
ցած ժողովուրդ մ'ենք եւ մեր լուսնորսութիւնը...

— Քանի մը օրադիրի անտի յողաճանքուր մէջ կը
տեսնուի, սոյնովս չ'է: Ա՛հ, բարեկամ, լուսնորսութիւն
չը կայ ըստ ժողովուրդի մը մէջ ուր միտքը կ'արհա-
մարհուի, ուր միտքը կը խանցարուի եւ ուր միտքի տեք
մարդը յետին սակեւու տղանքի մը թուրմուրով կը
պատուի: Միտքը միայն լոյս կը տայ աղքատի, միտքը
միայն գիտութիւն կը ծաւալէ, միտքը միայն կը հնարէ,

(1) Il n'est point de noblesse où manque la vertu,

CASSIEN.

միտքը միայն կը կարգադրէ, միտքը միայն կ'օրհնայրէ:
միտքը միայն կը պահէ եւ միտքը միայն կը խնամէ:
Մարդս միտքով միայն մարդ է եւ ոչ սովով՝ կամ Թա-
հաւով: Ազգերը միտքով միայն աղք են եւ ոչ լանտի
մը դորութիւնամ կամ արտաքին դարձերով: Դաղանդի
բոլոր նշանը, վառքը, գպրութիւնը եւ արհեստը միտքի
արդիւնք են եւ ոչ չորս հարիւր հազար սակիւ, որոնք
երբեմն երբեմն արեւի մէջ եւ Արեւի գաղտնի վրայ կը
փայլեն:

— Ըստմանող կը հաւանիմ, քայք դիտեաք որ Թիւր-
քիայի մէջ չ'անցնի որ այն. հոն տիկ եւ սուր հարկաւոր
են յարգ եւ չուր ընդունելու համար: Ժողովուրդը, հի-
նօրեայ լուսնի շուրթած եւ տղաութեան մշուշն պա-
շարտած՝ բերան չը բանար. օրողիները շահու սերով
կ'աղաւած՝ լուսնիւն կը պահեն կամ վաճառելով՝ ծայրէ
ծայր կը պահեն եւ կը ծնաւորները սաղայնին նուիր-
ուած՝ երեսպաշտութիւն ընելէ ուրիշ փոխ մը չ'ունեն:

— Ո՛հ դիտեմ, առտ Հոյերի ստա թուրք մը շինեցին
քանի մը քաղաքներու մէջ՝ ստա լրագրութիւնը աղապրե-
նելու ստա կարծիք՝ տուին լրագրութեան վրայով եւ
այսօր քիչ ժողովուրդ կը գտնուի մարդկութեան մէջ ուր
լրագիր մը շինողի անունը աւելի անարգ կերպով յի-
շատակուի: Եթէ աղապրեմ կ'երեսպաշտութիւն թէ՛ համար
հրատարակութիւններ ունեն կը սխալին մեծապէս:

Գրեթէ բոլոր հայ թերթերու մէջ աղաւածը, սպե-
լիք թուրքի չ'աւելի եւ ժողովուրդին միտքի վարքի,
պիտաքի եւ դրօտանքի չը վերաբերուի հապա աղքե-
րու: Նայերը կ'աղապրուածք պաշարաւանջաւորուի
կրնան լոյս գտնել կարծեալ օրադիրներու մէջ: Ասով
չ'եմ ուզիք ըսել սակայն թէ յանցանքը միայն դրօշնե-
րու քուլն է, հասարակութիւնն ալ մաս առնի այն միտքի
աղքատութեան, այն լոյրը իմաստութեան որոնք
ի լոյս կ'եննեն ինչքն գուրս պարծանքով մը, եւ իր ան-
հաղթութիւնը նուազ պարսաւելի չ'է, շարագրողներու
ըրածնէ: Եթէ ասանց նուստաութիւնը առիթ եղած է որ
իրենց վեճմանքը, սահմանաւոր քերթութիւններու
չորրորդ դորութիւնը՝ ինչպէս ըստ քաղաքացւոյ մը,
լուրերու միտա թուրքի կ'ար մը սեպուի եւ պախալի մը
անպիտան թուրքերէ շատ մեծ տարբերութիւն մը
չ'ունենայ՝ աղապրեմներու թիւրքութիւնը այնքան քիչ
պատիւ չ'այ տուած է օրադիրներու վրայ, այնքան դա-
նոնք հաւանք եւ գիշտանք է որ լուսնորսութեան ծա-
ռայելու եւ ընդհանուրին օգուտը բնառելու տեղ՝ ստա-
րին շուրջըրթութեան եւ ստաւամուտ կարծիքներու
արձագանք եղած են ստորադրութիւններ գտնելու
միտքով:

Նայեցէք մէջ մը ինչ տարբերութիւն մեր ու եւրո-
պայեանքի մէջ: Մեր մէջ՝ երբ մէկուս դարձաւ կ'ը-
սես, շատով իր բանը կը լսանի եւ լուրերու բնառելի-
քի մը կարգը կը գտնուի գրեթէ ամենէն: Ընդհակառա-
կ կը եւ Եւրոպացւոյ մը քով լսուի մէկու մը համար թէ
բիւք, ցիպա, Մոնտ կամ ուրիշ որ եւ ինչ լրագիր մը
սկսէ եւ, իսկպն հեղադրեղութեան հետ մէկտեղ խորին

սեփական իր մի գրգռող և սովորական կ'աշխատի այս գրգռությունը յայտնել նաև ստիպի մ'առնել: Եւ յիշատակի գործու ամենէն երեւելի ու աղնիկ միջաբերը մտնուի զարմանք ևն անոր լայն հովանակներքն մեծ-նախով ակաթի կ'անս պաշտաններու մէջ մտնի և նշա-նախուհի եւ:

— Ինչ կ'ընես:

— Ինչ պիտի ըսեմ: ճշմարտութիւնը կը խտրիմ: Ես-իսպրիման, Գարեկ, Գալուսի, Կամենի, Կաթարեւր.... զարգրանքի էին. զարգրանքով փութի և պատիւի հասած են Կիւզո, Թիբի և ուրիշ անթի անձեր. զարգրանքի են այսոր Կամարիկն, Տիւման, Անն-Ասոր ալ ժպարաւն, իշխան Պրոկիի, կամ Կամարիկայէր, իշխան Տը ևն Կե-րանիկ և ուրիշները որոնց անունը միայն յիշեալով Արեւմտեանի թիւրքերը կ'ընենք ևն այն՝ Գրան-տային զորք չ'ընենքով....

— Արգրանքի չ'հասարակուր կը գտն. սրբաբնի մը պը-րան մեծ յարգ ունի՝ ուրեմն Կըրպայի մէջ:

— Յարեւ և գործութիւն: Նայն իսկ Կարալէն Գ Կը-րանտային արժանի վրայ նստող Վեհապառն Կայսրը զո-ղերանքի էր, և պատմութիւնը պիտի ասի պիտի զարգրանքի մէջ իր ստացած անանք յինչիկն ետքը միայն, իր ու-րիշ փառքերուն անցնել, որովհետեւ զարգրանքիսինքն պատմութիւն և ստացաւ իր կատարած է փառսուն միջոցն իշխելն ստալ:

— Զարմանք: Այնք մեր ժողովուրդը գիտնա՞ր՝ գու-ցէ....

— Ըսող չ'կայ որ գիտնայ:

— Հոտ իրաւունք ունիք. ներհակը լսողները լսե-ր ևն: Այսոր ճիշդ երկու ամիս է Պոլիս կը գտնուէի եւ երբ ձեր խօսքը ելաւ....

— Ամենքը միտքերան լսին որ Արեւմտեանը խաչա-տակ թիւրք մ'է և ևս՝ անպատիւ անձ մը....

— Երանի՛ թէ անտանթութիւնը պայքանով գոհ ը-լար. .:

— Հայ զայնը կ'արջամտնէ. գիտեմ և չ'եմ արըտ-միր: Ինչո՞ւ արտաւելու է երբ լեզուի լրբութիւնը հաւե-լնաւորութիւն ամենի ստոր մասերը չը յարգիր: Անպատա-տութիւն հայտնութեան վրայ է եւ եւ իմ միտքի, լարքի լարքի որոնց համար կ'ընամ լսան անանք պարծեալ ինչ որ չին տան իրիշտոյ մը կ'ըսեք. — Կը փոփաղէի որ ապովիկ տանիքի ներքեւ պատարարութիւն, որպէս զի ամեն մարդ գոհեալն ներս հայելու ժամանակ՝ զիտ տեսնել և ըլլած գինէր:

— Ուսոյց է որ մենք մեր մէջ իրարու միտ կ'ուտենք և ստարներու լով զիրար կ'անգոստենք անդի ծայր թիւրք ևս թիւրք:

— Արիստ. կարծես թէ Հայը աշխարհ եկեր է օտար-ներու համար: Հայը կ'ուզէ օտարին միայն պատիւ ընել, օտարին սիրտը չ'անհի, օտարին գովեստը ընդունել և օտարին նայաւորքը մտնել: Հայը ոչ միայն իր համա-տեւ եղբայրներու վրայ ծուռ կը նայի այլ և ետեւէն, առջեւէն, քովէն, հեռուէն գտնիկա մրտաւելու կ'աշխատի

որպէս զի իր վեր է ի վերայ մարդութիւնը օտարներու առջեւ աւելի ուժգին փայլել: Հայտ մը համար մարդու-թիւնը հայտնութեան անհանգիստ գործի կ'սկսի թէ՛ խառնու- և թէ՛ զարմուռ ժամանակ, և երբ կ'ապաւնի ընտրու-թիւն ընել անուանի Հայտ և անանք օտարազգայ մը մէջ՝ իր քաւն օտարին կը սայ միշտ և գեան խնար-հելով: Հայը օտարին առջեւ օտար ամեն չը սեպեր և կ'ուզէ իր ազգայիններու վրայ քաւել կամ իր օտարը զգ-րութիւնը, չ'ընենք հաւը, անոնց զգալի ընել տալ....

Հայ մը հայազգայ հետ չը նստիր, չ'ընել ինչպէս օտարազգայ մը հետ, և անց կը գտն որ մարդութիւնէ իսկ կ'ընէ ու լսնաւորի եթէ ոչ զարգանք ձեւեր կ'առ-նու: Հայ մը իր ազգայինը չը բարեւեր ինչպէս կը բարե-ւի օտարազգի մը: Հայ մը իր ազգայիններու չ'ընել այն ընդունելութիւնը զորն ու չ'ընծայէ այլապէս միջոցը չ'ը-նաւ: Տանտի կամ օրամիջի մէջ ամենի փոփոխ-թիւնը ևն անգանի վրայ՝ ամենէն ընտիր պատաս-տա-րին համար է միշտ: Հայ մը իր համարին ընկերը չը մեծաբար ինչպէս անտար և անտարեւ Թիբի մը զորն որ հայի կը ճաննայ: Հայ մը ձեռք չ'ընենք ընել, ա-կանջ չը գնի իր համազգի երբ ինչպէս կը լսէ, կ'ըն-գրէ, կը հասարակ օտարազգի ծանօթ մը:

Երկար չ'ընենք. Հայը իր արիւնքը կը գործի և կը սիրէ օտարին.... չարտը: Արեւ յայտնածի մը մէջ լսի և հոս վերադառնի կը իրենիմ, Հայերուն պէս օտարու-թեան վրայ հոգի տաւոր ժողովուրդ քիչ կը մարդու-թեան մէջ.... և ահա ան համար է որ օտարը Հայե-րը չը սիրէր.... Ժամն զի պատիւը միայն մարդ պիտի ընել կը սայ և ոչ քոնութիւնը կամ չինքն մարդու-թիւնը:

— Պոյսեցիք կամ իզմիրցիք չը լսեն այդ ձեր ըսած-ները:

— Պիտի գրեմ որ կարպան և սրբաբնութիւն. աղի իմ պակասութիւնները միշտ պատրուելի վերք մը պահե-լու կը նմանի և թէ՛ շուտ թէ՛ ուշ ծանր հետեւութիւն անի: Աւելի լաւ է վերքին խորութիւն ընել և զար-ման ընտել, մանաւանդ երբ այս վերքը ուրիշն ձեռ-քով տրուած է, քան թէ անհոգութիւն ընել և աշխա-տել արտաքին զարգրելով մարդ խաբել: Ճշմարիտ աշ-գրապութիւնն օտար կ'ըսուի:

— Կը կ'ընենք, Պոյսի կամ իզմիրի մէջ ասոր պիտի ըլնէ աղի ատարութիւն:

— Եւ ալ կը իրենեմ. ազգաբնութիւն չ'է այն զգա-լութիւնը որ ազգին պակասութիւնները կը սիրէ՝ հապա-տաւորութիւն: Անհամարն է որ չ'ընի գար գերու-թեան լուծին ներքեւ ժողովուրդ մը արտաքին և անթի: մայ մանաւանդ օտար երկիրներու և օտար ժողո-վուրդներու մէջ: Աղաղակի անտեւ և համբաւ. ընդհա-նելու ճամբար գիտեմ, քայն անպատաս-թիւն կը սեպով հան մանել և ուրիշներուն հետեւելով կարաւթեան կամ խլուկ խնայ գործել:

Եթէ Արեւմտեանը սուտ օրապիւրներու պէս ժողովուր-դին ստակը անտարները գողեր, եթէ գրաւեստ ազգա-բնութիւնը:

բար - 52

հայեր - 60

բաժանում համար ծափ զարնելը. եթե ատուերի մէջ կտա՛ր, փխրելի մը եղբերեւ զտա՛հ լսողը մարդերու կողմէ բռնելը, եթե մեռանէ զորքի գրկաբռնողներու լրբութիւնը ծած-կելու աշխատելը, եթե մասնաւոր կեանքս զտաղերը ըլ-լար, եթե լրտեսութիւնը ի գործ դնելը Մեհրաբանիկնե-րու հետ, եթե անդամաւորներէ ընկերութեան մը անդամ դառնալը, եթե իկեցէ՛ նոր Հայաստանն եւ Մահմադարութեան պատեր այն մարդերու ընկերութեամբ որոնք աղ-ղեն տանը փեղցին, եթե Կիլիկիայի անունը ծածմալը, եթե Կիլիկիայի լեռներու արձագանդը թշնամաց սկսնա-լը հասցրելը, եթե առեւտրի մը շարունակ ուս փերածնու-թիւնը քարոզելը եւ օտար զոյգիկի մը ձեռնառնութիւնը ինքզինքի եւ եթե այս ամենը ընկալելով հարկաւոր անուշ-ներու արիւնը թափել տալու ատիժ ըլլալը, այն ժամա-նակի անդամներ եւ յորդիկ անձի մը անունը կը ժողովու-րդի եւ Արեւմտաւայրին վրայ անդրեկնի կիրքերով մարդ չ'էր քստ եր բնաւ: Մտաւորացի այսպէս վարտիլ եւ այս կերպ ազգապարտութեան անունը ժառանգել համարեամբ ըլլա-լով որ մեծ ժառանգ պիտի ծագէ անկէ:

Այ՛ կ'ընայ համարձակել այսօր ինձ ընելու որ սխա-լեցայ. ո՛ր Կրնայ արդիւ թէ իրատեք չ'առնէի թեթեւ եւ անհամարձակ ազգայիններու զե՛ծ արտնք միջոց իրենց սիր-տին դրօշմաներու մտիկ ընելով եւ քանի մը օտար Հայե-րու լատին հաստալով՝ սկսած տանիքներու վրայ ելնել եւ նոր ձառնառնք քարոզիլ անտանելի ճայնով ու բար-բարտու եղանակով, ինչ տանն ու միտքերու մէջ պատ-աստութիւն կար եւ ոչ եւրոպայի կողմէր յաջող պա-րագույ մեծ Անթիքի եւ թեթեւութեան գործընթացէ՛ք մտածութեան ծանրութիւնն ունի...:

— Եւ ահա անոր համար է որ Հիմադ առկի փառնդ կը պաշարել զմզգ քան թէ հինգ տարի ասպէ:

— Դու ասացիր: Ինչ որ մարդկորեն կարելի էր ընել ըրի որ ազգային խնդիրը ազգութեան քերտն չ'իյնայ: Զո՛ւր աշխատութիւն: Հայերը օտարին բաժ-նեկը ազգայինի մը աղէքուն ընարելի սեպեցին եւ սխալ...:

— Եղբարի:

— Կարծեամ ազգապարտ մը բնաւ « զազեքանի կա-րասութիւն չ'առնելը. » սուտ Հայ մը մէր պղծաբանութիւնը չ'ատարձակեց անցիկը եւ խառնութեան մը պոսաք « այս կեանքս իր գրիչէն առկի գործ կը տեսնէ: » Երբեք ան-գամ ջանք ըրինք Արեւմտաւայրը հրատարակել եւ Հայեր-նեկը աղտատել զաղիք աղէքալեւ, եւ երբեք անգամ անա-սելի փառութիւն արգելք եղաւ որ մեր ձայնը լսուի հը-րատարակի վրայ: Արատարակութիւնն սրտացունքներուն ծանր կ'երեւելէ ազգաստութեան հարապատ զինուորի մը բուրդը լսել, փառն զի անունք ազգաստութիւնը չ'իյն սիրելի հասա իրենց կիրքերը: Հարեմիք պոստայունքներուն առեւորդ կը թուէր անձնաւորներ մարդու մը բազուկը, փառն զի իրենց կամքն էր բերնով եւ լեզուով միայն հայրենիք պաշտպանել: Բայց երբ սեւ օրեր եկան, երբ այնքան սխալներու արդիւնքը սկսաւ տեսնուիլ, երբ թշնամիք ազգայիններու հասած ապմուկին արթննալով՝ աղբեցին

արեւն ծծել այն տանն « զազեքանի կարասութիւնն չ'նկնք » բազարերը զայցին օտար զազեքանիներու տաք կան եւ...:

— Արգարեւ մեր աղբը թշուառ աղէ է:

— Այ՛, շատ թշուառ էր տունը օտարին նիւթ կ'ուզէ չինել ինչպէս օտարին փշալալով իր սիրտը միտքը կ'աշտապցրէ ի վաղաքան անտէ: Նստե՛ք չ'նի, փառն զի կ'առն ինքը կ'ենթադրէ քանի մը յատկ թիւներ կ'զորոնք կը զովէ երբ կը տեսնէ օտարին վի-րայց ձեռք բերելու համար հոգ չը տանիր, ինչ կ'ընաւ այս յատկութիւնները վար կը զարնէ իսկ՝ եթէ բաց աս թեամբ իր քանի մը զառակներուն քով կը փայլ տեսնը: Թշուառ աղբ, որոնք անդիւստապանքները հի գարէ ի վեր կը ծառայեն օտար ժողովուրդներու ք-րօրութեան, կ'անգիտանան եւ փառքին համարձակ ատա-րի կ'առնան ձեռքի մը դնելու:

— Բա՛նձներեղ կը հեռացնենք որ համարիալ զազ քայի կ'արտառն թիւն անինք եթէ կ'սպենք ճշմարի-լատարարութեան համար:

— Դպրեմա՛ն զազեքանի կ'արծէ եւ ասոր արժէք հատարակութեան համարումով կը հիմնուի եւ կը պաշ-տի. արհեստը եւ արհեստագործները նախատել եւ ետք անկէ օգտու ազատել յիմարտութիւն է...:

— Եւ գրեթէ վատահամարել սկսած զազեքանիները:

— Երբ եւ գրեթէ եւ իրենց այնի արհեստը թիւր Հայերու մարիներէ ազատել կ'աղիքի:

— Աղբարձարութիւն...:

— Ա՛ր կ'ընայ դառնաւ Հայեքան մէջ աղբերութեան թիւնը տալեւ կ'ենէ. մնաւ բարով:

ՀԱՅՏ.

ՄԻԹՈՒՄԱՆԻՔ ԵՒ ՏԻՈՒՆ ԺՈՐԺ ՍԱՆՏ(1)

Աւ Պարոն ՏԵՐԵՔԵ.

Արեւմտաւայր վեցերորդ թիւին մէջ տիկին Ժօրժ Սանտին ըլլալով գրած ձեռք յորեքամբ կարգալով մեծ հետաքրքրութիւն զգայի իր գլխաւոր վեպերը աշխ-անցնել եւ անոնց սիրուն կեդրիքով գրանու քանի մը օր:

Արեւմտաւայրն մեծապէս շնորհակալ եմ պատկեր մտա-

(1) Այս երկունքը հրատարակելու ժամանակ՝ պարտ էր սեպեք իմացնել որ ուղիւն կարծիքներէր մեր վրայ է՛նք ուզեր առնել: Մենք Սանտի զապարտ զանքին նմանք ո՛չ յարեկանաւորին եւ ո՛չ քրեանաւորին ունիք. երբ աղեկա-րին մը տեսնենք՝ գոյնը պատրաստ ենք, ինչպէս պատ-րաստ ենք նաեւ խառն դասել այն կարծիքները որոնք մասնաշարքիս մեր ապին եւ ընդհանրապէս շուտաւոր-բեան վնասարեք կը բռնեն:

Ա. Ռ.

կան մայրերի մը համար. ոչ միայն իր առած գովեստը կը հաստատում, այլ եւ կը համարձակիմ այս անուանի կիներ, կռիւն Արեւն, Պարպաքին, Ալեքսանդրեան Տիւնացին վեր դասի ամեն կերպով: Բայ իս տիկին ժողով Սանտա Գարուս Զորանայի առաջին իրաւորներն է: Ինչ վաճաճ, ինչ յարգութիւն, ինչ կոխովիւն եւ ինչ հրապարակ տեսիլներու մէջ, որոնք կը մոզեն կարգապահը եւ կարծես թէ վերքը ձեռքին մէջ կը բռնեն:

Իր զիրքերու մէկին մէջ իրաւորները գրեւոր նամակ մը գտայ ուր երկարորէն կը նկարագրէ Սուրբ Ղազարու վանքին իր բրած այցելութիւնը եւ հոն ընդունած տպաւորութիւնը: Եւ որովհետեւ միշտ օգտակար բան է զխառն օտարազգի անձերու կարծիքը Հայերու վրայ, էր իրավամբ Արեւմտային Հայորդի կարգապահին համաստեղութիւնը:

Միւրթարեան մը Բարսեղ Նոյստաճըր խառնուրդ մ'էր այն կերպաւորութեան եւ անկեղծութեան որոնք մասնաւորապէս արեւելեայ կերպարանքներու վրայ կը տեսնուին: Իր ասիւն հիւրը զբաւառնել, սպարանդ եւ վաճաճն ու իւր խորշը բռնունքն եւ հոն գտնուած թանկաւոր բաները ցուցնելն եւս՝ կ'ուզէ անոր հետ խոսակցել եւ հատկապէս թէ լամբին ինչպիսի մարդ է:

«— Միւրթ Գաղտնիք, կ'ընէ Միւրթարեանը, միւրթ լամբնէն կը ճանչնաք. կը փախգիտէ հանդիպել մեկու մը որ զինքը ճանչնայ:

— Դաս լաւ կը ճանչնամ, պատահաւն կը տայ ժողով Սանտա Գարուսի զեղբոր, վասն զի հետաքրքրութիւն կ'իյրամ հատկապէս համար թէ ինչ կը մտածեն լամբնի վրայ: Հայաստանի կայմերը:» Եւ ահա հոն կ'սկսի երկուքին մէջ խոսակցութիւն մը որն որ Միւրթարեանին մէջ պատահ չընէր:

Միւրթարեանը կ'աշխատի երկրորդի կերպարով եւ երկրորդու բաւերով իր կարծիքը յայտնել առանց Բարսեղին թշուառի երեսնալու եւ առանց լամբնի վրայ հատկապէս իր նյութներու: Վարժ նաւաստիի մը պէս կ'ուզէ հոտոնքին երկու եզրին հաստատար ապաւն հետ թէ քաշել եւ վասնզի մը մէջ չ'իյնալ: Քիչ մը նշանակելի բառ մը բերենք փառցանքն ժամանակ՝ կասկածը զինք կը պաշարէ եւ կը վաճառէ որ ժողով Սանտին քաղաքորդին համարմանը. դժբաղ մը լը նեւէ կամ անոր ուղղակի չը յայտնէ իրեն ինչ կարծիք տէր ըլլալ: Դժուար գրութիւն, որ Սուրբ Ղազարու վանքին վարժանքը կը մեկնէ ծանր պարագաներու մէջ. պարտաւոր լայն անխոսակցի թարգմանութիւն, որով վանքը կ'աշխատի Բարսեղ աչքը մտնել եւ իրաւունքներու աչքն չ'ենել: Միւրթարեանը կը նմանի այն մարդու որ զրան սեւամիտ վրայ կ'սպասէ եւ գոհ կ'ըլլայ ներսը գալուրը եղածները անանկ եւ քննել առանց պիտաւորելու:

Երեք բան նշմարելի մասնաւոր Միւրթարեանին եւ ժողով Սանտին խոսակցութեան մէջ: Նախ՝ Միւրթարեանին կարգի գուրս աղիւսութիւնը քաղաքական խնդիրներու եւ կոյճանկութիւններու վրայ, երկրորդ՝ լամբնէն Սուրբ Ղազարու վանքը երբեք եւս հոն տե-

տակ մը քարտուրթիւն չ'ընել: Առումնաւոր Աւետար, որ այնքան յիշատակութիւններ կը պահէ, անտարակոյս երեւելի հեղինակին կարծիքները անտարակոյս եւս օր մը գտնուիք ի լայն պիտի հանէ Զորանայի զբաղիւսութեան ծառայելու: Եթէ ոչ երկեղեղին պաշտպանելու միտքով: Երկրորդ՝ հիւրեւկալ Միւրթարեանին պարզմտութիւնը որով ժողով Սանտը կ'ուզէ հանդիպել լամբնէն ի գարձ բերելու գործութիւն մը կ'իյրայ:

Պրնայի այս երեք կէտերուն վրայ Միւրթարեան աւետարն արժեքը քննել եւ այս քննութիւնը ազդին ազդին առջեւ զինք որպէս զի ամեն մարդ յայտնի տեսնէ որ տիկին ժողով Սանտին նշմարութիւնները վեր ի վերայ դրածներ չ'են, հապա Միւրթարեանի մը հիմնաւոր պակասութիւններ որոնք ծանր ազդունքներ ունեցեր են արեւելեայ ժողովուրդներու մէջ: Իսկ նպատակը անորին կարծիքը յայտնել եւ ոչ հանդարտ կզգին վրդովել նոր յարձակումով:

«Գիտան եւ յիշատակ մարդիկ են, կ'ընէ տիկին ժողով Սանտ անանց համար, բայց ամեն բանէ առաջ վանաւոր եւ կատարակալս անտարբեր՝ այն ամեն զեպելու որոնք իրենց պատեղէ դուրս կը կատարուին: Եթէ իրենց թող արուի որ հայապարտին հարստութիւնն ինչ վայելին, սարկութիւն պիտի կ'ընեն միշտ զերկնք պաշտպանող իշխանութեան պատուէրը (1):»

Համակա կը վերջապենմ անուանի Տիկինին խօսքերով եւ կը մտցնի որ Սուրբ Ղազարու վանքը պատահաւն տեղի չը տայ այցելու օտարներու ծանր դատարան, վասն զի իրավայրի վանաւորին ներքեւ լայն մը կը տեսնեն: Հայ՝ որ ազգին ծառայութիւնը բրած է, ու կը փախգիտէ որ Հայտն անգիտ միշտ գովեստով յիշուի եւ որպիսի մէջ:

Բնորոշեցէք եւս այն...

Նեւեւեւ երկը ազատ թարգմանութիւն է անգլիական երգի մը, զորն, զհետաւելագետի մը շնորհքով, կարելի եղաւ առողջ չափել եւ հայացնել:

Գտակ մը կտոր խառնութիւն մէջ արժեք ունի անտարակոյս, բայց իր զինք կ'առնայ երբ կը ձեւեղի, կը կարուի եւ մերկութիւն կը ծածկէ:

Առանց շոգորդութիւն կընանք ըսի որ ազատ թարգմանութիւնը բնագրին աւելի ընտելել կը թուի մեզ ոչ միայն վասն զի աւելի զարկարուն է, այլ եւ վասն զի աւելի իմաստ ունի: Ուզողը կրնայ իր կողմէն համեմատել, հայտն առեղին բարակութիւնը քննել եւ համեմատել:

(1) Ils sont savants et polis, mais ils sont moines avant tout, et tout ce qui se passe au delà de leurs murailles leur est parfaitement indifférent. Pourvu qu'on les laisse tranquillement jouir de leurs richesses, ils répéteront toujours servilement le mot d'ordre du pouvoir qui les protège.

դու ի՛նչ որ եթէ անդդիացին մանկու մեծ արհեստ ունի,
հայազդին դուրի չ'է հիսուելու արհեստին որ ամենէ լիա-
նութի կտաւին արժէքը կը կրկնապատկէ: Իսկ ահա՛ս
Հսկերան մէջ տաակ մը կայ որ կ'ըսէ,

Հաստ ու բարակ է մէկ գին
Վայ կայ բարակ մանողին:

Օ. ՍԻՊԻՆՆ.

Հիւն սխը բող որ անցնի.

Շէ՛ք ՍԻՊԻՆՆ.

Կծու խօսքէ մի տունու իր

Դուն չուտով.

Արի սիրտը դիտէ մնալ

Անվրդով:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Իսրկու թիւն է բիրտ թշնամի

Մխրքբուս.

Երբ կ'որոտայ, ահա կը խուսի

Շատ հեռու:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Մի՛ դէշու թեան վրայ թխէր

Արտագին,

Երբ վընտրի հարուածըն է

Արտագին:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Մաքրագուն միտք կը ժանդոտի

Կապերով.

Ժանդոտած միտք ո՛չ գուժ ունի

Ո՛չ գորով:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Այն հովի ունս զոր չ'ենք զգար

Մեր վըրայ,

Եւ որու մէջ ժամուեքի բոլ

Կը դեռայ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Հասարակ մարդ մեղք կը գտնէ

Անթողի.

Արնիս սիրտեր գիտեն ներքէ

Լիութի:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Իսրկու թեան խօսք դիւրաւ բերնէ

Մի՛ հանէր.

Երբ սխալիս մտածէ միշտ

Լաւ բաներ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Երբ բերկրու թիւն է անցաւոր

Պէտ ցողի,

Ինչու՛ ուրիտի վիշտ նմանի

Ան հողի:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Թէ բարութիւն ըրիր մէկուն

Եւ զըտար

Վաստ հասուցում սիրաբոլ ցաւի

Դուն մի՛ տալ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Նոր բարութիւն իրեն ընել

Նայէ՛ միշտ.

Ապերախտ սիրտ, ո՛չ ի վերջէ

Կ'ըզգայ վիշտ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Ժամանակը գիտէ վարձէ

Համբերէ:

Թէ՛ն մի՛ խնդրեալս յաղթութիւն

Կը բերէ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Արամբտութեան հրաման ըրէ

Որ կ'օրի.

Թո՛ղ իմ խօսքս սիրտիդ վըրայ

Փորագրի:

Թո՛ղ այն չ'անցնի

Թո՛ղ այն չ'անցնի:

Քեզ ուղեցոյց կամաւ ընտրէ

Մարդ սրտոտ.

Մի՛ հետեւիր դուն բաղմունքի

Մոլեղնոտ:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Մարդ գեշութեամբ ո՛չ սէր ունի

Ո՛չ աւիւն.

Լաւ է աւնուլ քան թէ ընել

Գեշութիւն:

Թո՛ղ որ անցնի

Թո՛ղ որ անցնի:

Երգէ՛, ո՛ մարդ, ուրանալով

Ամեն քէն.

Թաթ ու զգես, անցեալ է մայ

Վարդապետը:

Թող որ անցնի

Թող որ անցնի:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

— Կ'ըստի թէ իշխանուհի Կալը Լանդարայն մեկնել տա՞տ? Լաբար անան Երեւելի բոլորիկն այցելութիւն կ'ընէ անոր կարծիքը հասկնալու համար թէ եթ մանաւանդ անո՞ւ գաւառիկներուն վրայ միայն կամ ուրիշ յատկութիւններու թերութիւն մը կը գտնուի որ առողջ հասակէ մէջ ծանր հետաւորութիւններ տնկնայ, որովհետեւ իր որդիին Աղպեր-Վիկթորը եթ մանաւանդ աշխարհ կ'ստէ է:

Պարտեւ Լաբարը զինք հանգստանալու համար, քառնի մի օրինակներու հը լիլէ եւ վրայ կը բերէ պոպոն. — Ազնիւ իշխանուհի, բարոյութիւն կրնաք հաստատել ըրալ ըստ իմ վրայ, փառնդի նայն իմ Բուսկ կամը եթ մանաւանդ անո՞ւ է Բուսկ կամը? Եւ որովհետեւ անո՞ւ է Երեւելի քաղաքացիներուն մէկը, որ աշխարհ փարպեղաւորութեամբ եւ պատիւով տէրութեան տրտաքին գործերը կը փարէ եւ որ աշխարհ... — Ահ, հերիք, պարտեւ Բաթիկ, կը կրկնէ իշխանուհին ու հազիւ բարեւ տալով զուրա կ'երեւնէ անոնակին: Ի՞նչ, քառ Բուսկ կամը կըրտնա Երեւելի եւ ի՞նչ վարձ Անդրկոյի թող, փառ եւ շահանք քաղաքացիներու թեւն որ անոն ապգիւրու ծաղրի կէտ ըրալէն ետեւ նայն իմ Կալը իշխանուհեայ զգուսնքը կը շարժէ...:

— Եւ որովհետեւ զեպի Ամբրիկայի կողմերը վատարնութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ թէպէտ եւ պատերազմը մեծ արգելք ըլլայ հոն բարբարութիւն գտնելու համար այսօր: 1863ին Նիւ-Ենգլանտէ քաղաքը 194,377 վտարանդի բնակչութիւն ընդունեց այսինքն 1862ին ընդունածէն 86,538 տեղի, 1861ին ընդունածէն 91,311 տեղի եւ 1860ին ընդունածէն 51,682 տեղի:

Նիւ-Ենգլանտի հիւրերու գրամին նայելով 1815էն մինչեւ այսօր իրենք չորս միլիոն Անգլիայի, Ալաթիոյի եւ Իրլանդիայի, մէկ միլիոն 486,944 գերմանացի եւ երկու հարիւր ութ հարաւ փոթառն Երեւելի քաղաքի վտարանդուր եւ շիտապէս Ամերիկայի այլ եւ այլ գաւառներու մէջ:

— Նորայի քաղաքին մէջ իսկեւրո թատր մը կը գլտնուի ուր, քանի մը օր կայ Ալֆիլէր բանաստեղծին եւ ուրիշ հեղինակի մը թատերադրութիւնները ներկայացուցուի եւ ըստմամբ ի հանդիսատեսներու առջեւ: Կ'եւրո թէ թէ այս գրտառը, զորն որ իսկեւրո հիւանդատանին փերակացուն նշարքն է զանազան բռնկելու նպատակով, շատ յաջողութեամբ կատարուեց եւ իսկապարթ երաժանները իսկիկն դուրս զգուսնութեան եւ վարպե-

տութիւն ջոյց տուեւ եւ անոնք մանր պարագաներու մէջ: Հանդիսատէրը, կ'ըսէ օրագիրը մը, այնքան ուրախութիւն եւ պարմանք զգացին որ ծախով ու բերնով իրենց զո՞ւթ թիւնը յայտնելու համար, իմար թերտաններէ մէկը կանչեցին եւ իրեն ծաղիկ փռնէր եւ տեղին իրեւն սիրուն օրիորդի մը:

— Ուրաղիները երկարորեն պտտեցին Կարիպաթիին այցելութիւնը զորն որ բրտա, քանի մը շարաթ կայ, Լանդարայն ազնիւ ընտանիքներու եւ քաղաքացիան անձեւու:

Կարիպաթի գաւառին Էդաժ ընդունելութիւնը չափէ զօրու էր. ազնիւ եւ ուսմիկ, այր եւ կին, օտար եւ բնիկ անոնքը միասեւրան զինքը օրերով գոյնէ, փառաւորել եւ երկինքը հանելէ չը զարկեցան: Կարիպաթիին հաւտաց, ապալեց անոն, այս ընդհանուր ծափի եւ գովեստի ու սկսաւ քարտուկ այն սկզբունքը որտ համար իր կեանքը անթիւ փառանքներու մէջ նետած է: Կարիպաթիին ազնիւ եւ պարզ սիրտը չգնաց որ Անգլիայի երկրի մի քաղաքացիներուն թեւն զորն մ'ըրէ: Ասկիւ կ'ազգի իր անունով Աւստրալիան եւ Բրազիլիան վաճառելու համար նախաձեռնութեան ինքիւր լուծել: Եւ որ անոն թէ նպատակին հասնելու վրայ է, փոխանակ ծափ զարնելու եւ անոնքը երկրի եւ հիւանդացի ուր Գրիստիկայի կողմէ ձգէ եւ Գարբերայի կողմէ գտնուց օրքան կարելի է շատով: Կարիպաթիին այն հրաւերէքին չը հաւատ, ըսցէ երբ Կատաթիին իրենէն լսեց որ մեկնելու տէրութեան ուրախութեան պիտի տայ, օրտառմ եւ լուի նաւ մտաւ եւ հիւրանքը Անգլիայի չափն զատուեցաւ: Մարդ չը զտէր թէ օրու վրայ աւելի զարմանաց, Կարիպաթիին պարզմտութեան եւ թէ Կարիպաթիին երկրի մեծութեան...:

— Եւ որովհետեւ զեպի Ամբրիկայի կողմերը մեծ ընտանիքներու եւ անոնքներու մէջ գտնուելու տունն շատերուն ծաղրը կը շարժուի իրենց ինքիւր կերպով: Քաղաքի մեծութեան թուով թուով քառաւորութեան անոնք քաղաքներն եւ երբ կ'զգան որ քիթ սրբել հարկաւոր եւ զրպանէն այս թուովներէ մէկը հանան, զեպի քիթը կը տանին եւ ետքը ծաղկով փար կը նետան զայն միգրիկ:

Քաղաքը շատ բան կը օրքէ, փառնք, ըսցէ թուովով քիթ սրբել Բարիկ մէջ գէտ անձանք էր: Այս ալ անանք հիմա, նախքան անք ետքը ինչէր պիտի տեսնաք Եւրոպիայի ընդհանր:

— Անգլիական չնգիկատանի 1863-1864ին երաժուտաբար 44,753,000 լիւրայի հասեր է:

Հաւանաւոր

Ա. Թ. Բ. Բ. Բ.